Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 01/11/2026 12:34:18

Studia Iuridica Lublinensia vol. XXIV, 1, 2015
DOI: 10.17951/sil.2015.24.1.141

Sebastian Stankiewicz
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
sebastianstankiewicz@op.pl

Jacek Wiewiorowski, *Sądownictwo późnorzymskich wikariuszy diecezji*

Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2012, ss. 381

Nakładem Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (w serii Prawo) ukazała się w 2012 r. publikacja dotycząca sądownictwa późnorzymskich wikariuszy diecezji autorstwa dr. hab. Jacka Wiewiorowskiego, pracownika naukowo-dydaktycznego Wydziału Prawa i Administracji UAM.

Wskazana wyżej publikacja składa się z siedmiu części merytorycznych (rozdziałów).

W części I Autor przedstawił zagadnienia wstępne, obejmujące przedmiot, cel pracy i określenie metod badawczych. W rozdziale tym znalazło się również miejsce na omówienie wykorzystanych źródeł (w tym prawniczych i nieprawniczych) oraz literatury przedmiotu.

Pozycji wikariuszy diecezji w ramach struktur administracji Imperium Rzymskiego poświęcono część II niniejszej publikacji. Oprócz uwag ogólnych (o charakterze introdukcyjnym – a dotyczących w szczególności relacji występujących pomiędzy wikariuszami a prefektami pretorium), przedmiotem swego zainteresowania uczynił Autor tytulaturę zarządców diecezji i organizacji diecezjalnej (w tym zwłaszcza tytulaturę wikariuszy oraz zmian w organizacji diecezjalnej, która miała miejsce do 535 r. n.e.). Nie pominięto również zaakcentowania odrębnego statusu niektórych zarządców diecezji (*comes Orientis*, *praefectus Augustalis*, *vicarius urbis Romae*, *vicarius Britanniarum*).

Rozdział III z kolei dotyczy organizacji sądów w urzędach wikariuszy diecezji. Zagadnienia ogólne (wprowadzające w tę tematykę, a dotyczące w szczególności obowiązków przez nich pełnionych) poprzedzają omówienie *officium* (tj. urzędu) wikariuszy diecezji.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 01/11/2026 12:34:18

Przedmiotem części IV publikacji uczyniono sądownictwo wikariuszy w świetle źródeł prawniczych, a w szczególności konstytucji cesarskich zachowanych w: *Codex Theodosianus* z 438 r. n.e., *Novella Marciani 1* z 450 r. n.e., *Codex Iustinianus* z 534 r. n.e. i *Novella Iustiniani 23* datowanej na 535 r. n.e. W rozdziale zawarto wyjątkowo interesujące rozważania (oparte na solidnej podstawie źródłowej), wyjaśniające i porządkujące dotychczasowy stan wiedzy, a dotyczące rzymskiego postępowania apelacyjnego.

Sądownictwo wikariuszy w świetle źródeł nieprawniczych zaprezentowano natomiast w części V dzieła. Autor skorzystał ze źródeł ikonograficznych, literackich i epigraficznych. Szczególne miejsce zajmuje w niniejszym rozdziale analiza wyobrażenia insygniów władzy wikariuszy, zachowanych w *Notitia dignitatum*.

W części VI poruszono problematykę administracji terytorialnej po reformach wprowadzonych przez cesarza Justyniana (znoszących wikariaty oraz wprowadzających inne zmiany zarządu na szczeblu ponadprowincjonalnym).

Ostatnia, czyli VII, część zawiera wnioski. Autor podkreślił, iż „zebrany materiał źródłowy pozwala wysunąć szczegółowe wnioski, odpowiadające na postawione pytania badawcze, oraz umożliwia sformułowanie hipotez dotyczących mechanizmów ewolucji stanowiska wikariuszy diecezji jako sędziów, istotnych również z punktu widzenia współczesnego prawoznawstwa."

Zasadniczą część dzieła uzupełniają: słowo od Autora, wykaz użytych skrótów, spis map, tabel oraz rycin, wykaz literatury, indeks źródeł oraz dosyć obszerne streszczenie w języku angielskim.

Autor podkreśla w *Przedmowie*, że „książka stanowi plon […] wieloletnich badań nad późnorzymską administracją diecezjalną i w ich ramach – wikariuszami diecezji oraz ich sądownictwem, a jej pierwotny zamysł pojawił się w 2007 r. Omówiono w niej krytycznie współczesne poglądy i dyskusje na temat początków organizacji diecezjalnej na przełomie III i IV w., ewolucji sądownictwa wikariuszy i zmierzchu ich znaczenia od schyłku IV w. aż do ostatecznej likwidacji wikariatów za Justyniana I (527–565), a także krótko przedstawiono dalsze losy administracji późnorzymskiej na szczeblu ponadprowincjonalnym za panowania tego cesarza. Praca przekroczyła ramy syntetycznego studium historycznoprawnego, rozbudowując wątki dotyczące ikonografii prawnej i epigrafiki oraz prozopografii".

Prof. zw. dr hab. Jan Zabłocki w recenzji wydawniczej dzieła wskazał, iż „temat […] został wybrany bardzo trafnie. […] Na szczególne podkreślenie zasługuje to, że [monografia – przyp. S.S.] została umieszczona na szerokim tle historycznym. […] Autor przedstawił opracowanie dojrzałe, oparte na odpowiednim warsztacie badawczym. Wnioski wyciąga na podstawie dogłębnych przemyśleń. Nie boi się też prezentować własnych poglądów, rozstrzygać jednoznacznie sporne kwestie".

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 01/11/2026 12:34:18

Niniejsza monografia zasługuje na uznanie, gdyż wypełnia istniejącą dotychczas lukę w polskich badaniach romanistycznych dotyczących przedmiotowego zagadnienia. Autor podkreśla, że „uwagi na […] temat [sądownictwa wikariuszy diecezji – przyp. S.S.] rozproszone są przede wszystkim w opracowaniach dotyczących historii politycznej i ustroju późnorzymskiego." Niezwykle cenne jest to, iż w ramach analizy tematu Autor starał się uwzględnić wyniki badań innych nauk społecznych (pozaprawnych), takich jak: socjologia, socjobiologia czy też psychologia ewolucyjna. Znalazło to odzwierciedlenie w kwestii wyjaśnienia przyczyn zmian sądownictwa wikariuszy, a także zaniku tego urzędu.

Na uwagę zasługuje umieszczenie w publikacji obszernego wykazu literatury, obejmującego aż 63 strony (zawierającego m.in. źródła prawnicze, literackie, inskrypcje i papirusy oraz monografie i artykuły naukowe polsko- i obcojęzyczne). Z uwagi na zamieszczenie bogatej bibliografii monografia będzie publikacją książkową o roli nie do przecenienia dla doktorantów prawa rzymskiego.

Publikacja wyposażona została w bardzo bogaty aparat naukowy w postaci przypisów – uzyskana dzięki temu wiedza może stanowić przyczynek dla naukowców (prawników, historyków) do dalszych pogłębionych badań nad szczegółowymi aspektami tej problematyki.

Autor doskonale posługuje się terminologią prawniczą, umiejscowioną na tle historycznym. Książkę bez wątpienia cechuje ponadto jasność prowadzonego wywodu naukowego.

Konkludując, dzieło *Sądownictwo późnorzymskich wikariuszy diecezji* można z powodzeniem polecić w szczególności prawnikom (romanistom, historykom prawa), historykom (zwłaszcza starożytnikom) oraz osobom zainteresowanym tematyką funkcjonowania struktur administracyjnych późnego Imperium Romanum.